

Ольга Горецька,

асистент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Olga Horetska,

assistant,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 378.147

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ МАРІЙКИ ПІДГІРЯНКИ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

USING THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE LITERARY HERITAGE OF MARIA PIDHIRYANKA IN THE PRACTICE OF MOUNTAIN SCHOOL

У статті розглядаються різні аспекти патріотичного, морального, релігійного, громадянського, трудового виховання дітей і молоді в Західній Україні на матеріалі літературних творів Марійки Підгірянки, а також форми і методи впровадження прогресивних виховних ідей кінця XIX – початку XX століття у практику роботи сучасної школи.

Ключові слова: літературна спадщина Марійки Підгірянки, національно-патріотичне, морально-релігійне виховання, гірська школа.

The article tells about different aspects of patriotic, moral, religious, civil, labour training of child youth in the west Ukraine on base of Mariyka Pidhiryanka works and also forms and methods of introduction the progressive educational ideas of the late XIX – early XX century in the practice of the modern school.

Key words: Mariyka Pidhiryanka literary heritage, national- patriotic, moral and religious education, the Mountain School.

В статье рассматриваются разнообразные аспекты патриотического, этического, религиозного, гражданского, трудового воспитания детей и молодежи в Западной Украине на материале литературных произведений Марийки Пидгирянки, а также формы и методы внедрения прогрессивных воспитательных идей конца XIX – начала XX столетия в практику работы современной школы.

Ключевые слова: литературное наследие Марийки Пидгирянки, национально-патриотическое, нравственно-религиозное воспитание, горная школа.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови Української незалежної держави великого значення набуває проблема відродження національної системи освіти як основи виховання нового покоління українців. Метою національного виховання Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) визначила “набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури” [3, с.4].

Однією з передумов існування нації є свідоме ставлення громадян до надбань попередніх поколінь, збереження цих надбань та їх примноження.

На особливу увагу заслуговує історія розвитку шкільництва, педагогічної думки в Західній Україні кінця XIX – початку XX століття. Саме в цей період вдалося виробити теоретичні основи національної освіти та втілити основні її положення в практику виховання української молоді. У цьому процесі, безумовно, взяли активну участь жінки-освітяни Уляна Кравченко, Марійка Підгірянка, К.Малицька, Є.Ярошинська, І.Блажкевич, К.Попович. Цінність діяльності зазначених вчителів підсилюється ще й тим, що вони зафіксували історичний хід подій означеної епохи у літературних творах, залишивши цілу низку художніх образів учнів, учителів, спогади про суспільно-історичні процеси зазначеної доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для становлення теорії і практики сучасного українського шкільництва особливе значення має вивчення здобутків вітчизняної та світової педагогічної думки для його критичного переосмислення. Тому залишається надзвичайно актуальним аналіз праць і життєвого шляху педагогів, письменників, громадських діячів, учених, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки.

У цьому контексті слід відзначити наукові дослідження, присвячені історії українського шкільництва (Л.Бондар, Л.Вовк, С.Дмитренко, Т.Завгородня, І.Зайченко, С.Золотухіна, Н.Коляда, В.Курило, І.Курляк, Н.Побірченко, Б.Ступарик, О.Сухомлинська та ін.).

Внесок західноукраїнських педагогів першої третини ХХ ст. О.Барвінського, Г.Врецьони, М.Галушинського, Б.Заклинського, А.Крушельницького, Я.Кузьміва, В.Пачовського, К.Малицької, І.Ющишина, Я.Яреми та ін. у розвиток теорії та практики навчання й виховання, змісту освіти, вдосконалення методики викладання окремих предметів розкрито в працях Т.Завгородньої, В.Ковальчук, С.Лаби, З.Нагачевської, Н.Сабат, Б.Ступарика, Н.Чаграк, М.Чепіль, Д.Герцюка, Б.Гречина, та ін.

Одним із важливих чинників розвитку особистості дітей і молоді завжди була художня література, особливо національно-культурні тексти, зокрема твори Марійки Підгірянки, у якій продемонстровано блискуче знання життя дівчата, їх уподобань, переконань, світогляду.

Аналіз творчості й педагогічних ідей видатної дитячої письменниці знаходимо у дослідженнях В.Щурата, Б.Якутського, Шаховського, В.Лучука, В.Левицького, М.Рильського, М.Стельмаховича. О.Нахлік, зокрема, дослідила творчість Марійки Підгірянки в аспекті західноукраїнському літературного процесу початку ХХ століття, Н.Р.Кирста – методику використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Проте цілісна характеристика ідей національного виховання, спрямованого на формування і розвиток особистості школяра і вчительки, які простежуються в художніх творах жінки-педагога, потребує подальшого висвітлення.

Метою статті є аналіз основних проблем національного виховання дітей-горян, поставлених у літературних творах Марійки Підгірянки, і засобів вирішення їх в умовах складної політичної, економічної, культурної ситуації на західноукраїнських землях в кінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Марійка Підгірянка (Марія Омелянівна Ленерт-Домбровська) – видатна українська письменниця, поетеса, член Спілки письменників України.

Більшість творів поетеса написала для дітей і про дітей. Авторка щедро використовує фольклорні мотиви, її вірші ніжні і легкі, часто нагадують українські народні пісні. Але Марійка Підгірянка не була лише дитячою письменницею. Недитячими були її перші збірки: «Відгуки душі» (1908), втрачена «Краплини крові». А більшість – розкидано в різних тогочасних часописах. Багато писала «актуальних» патріотичних, «виховних» віршів, а багато і чистої лірики – світлої, сумної, гіркої і трагічної.

Насамперед Марійка Підгірянка – патріот рідної землі. Основні мотиви творів письменниці – мрії про краще майбутнє народу, оспівування краси рідного краю, природи Карпат. Починаючи в 13 років потай від усіх складати свої перші вірші, Марійка обрала собі літературний псевдонім «Марійка Підгірянка» – у знак любові та пошани до рідного прикарпатського краю. Майже кожен поетичний витвір Марійки Підгірянки – то вболівання за долю України, то волелюбний поклик її синів і дочок.

Працюючи разом з чоловіком у 1919 - 1928 роках у школах Закарпаття, вона вчила дітей української грамоти і проводили велику патріотичну роботу, за що чеські власті прогнали Марійку Підгірянку з посади вчительки. Довелося заробляти на хліб, даючи приватні уроки онукам Івана Франка Тарасові і Миرونіві.

У роки Першої світової війни Марійка Підгірянка з чотирма малолітніми дітьми опиняється в австрійському місті Гмюнді, куди евакуювали мирне населення Галичини, звільняючи територію для воєнних дій. Тисячі галичан померло в концентраційних таборах з голоду і від епідемії. Тривалий час живучи у табірних бараках, Марія Омелянівна чим могла допомагала своїм країнам, організувала школу для малолітніх українців. І творила: виливала у віршах, оповіданнях, п'єсах, нарисах тугу за Батьківщиною, жаль за понівеченими людськими долями. Так була написана поема «Мати-страдниця», яка довгі роки пролежала на полицях спецхранів. Цей твір уперше надрукували 1922 р. у Філадельфії, а 1929 р. він вийшов у Львові в серії «Золота бібліотека». 1984 р. поему було вміщено в першому номері журналу «Дукля», що виходить у Словаччині. І аж у 1989-му прикарпатський читач зміг прочитати цю прекрасну поезію в галузевій газеті лісівників «Лісовий комплекс». Потім, після схвальних відгуків читачів, її вже друкували районні газети Надвірної, Тлумача. У 1992 р. поема ввійшла до книжки «Зіллюся з серцем народу» (Ужгород).

Композиційним обрамленням поеми є «Вступ» і своєрідний епілог. Сповідь страдниці, подану в жанрі голосінь, складають 12 пісень. У вступі Марійка Підгірянка говорить про призначення свого твору:

І буде та пісня тужливо звеніти,
Та слухати будуть України діти.
Тоді ту дорогу тернову пізнають,
Котрою скитальці в чужому йшли краю.
Тоді і навчаться край рідний цінити,
Кожну землі грудку грудьми боронити,
Її з рук не дати нізащо, ніколи...
А коли вже стануть вільні, як соколи –
І з гнізд вже свобідних на свято злетяться,
То жертви згадають

Й за них відплатяться! [4, с.4]

Творчість поетеси – то справжня материнська енциклопедія, на якій виховувалися і виховуються цілі покоління.

Поет Дмитро Павличко добре якось сказав, що слово поетеси Марійки Підгірянки серед чесних людей не пропаде ніколи. Твори Марії Омелянівни з'явилися на світ, коли в Галичині створилася «Рідна школа», якраз тоді, коли бракувало підручників та вчительських кадрів.

З-під її пера вийшли такі чудові поетичні твори, як авторська збірка віршів «Відгуки душі», поема «Мати-страдниця», п'єса «Ганнуся», вірші та казки для дітей «Безконечні казочки», «Лисиччина штука», «Осіння казка», «Киці дім», «Про kota Воркота», цикл «Відгадай», «Мої пісні». У Коломиї в 1935 році друкується її оповідання «Марійчин Великдень» – прототипом якого, певне, була одна з її учениць та Антонівська церква Св.Дмитрія, збудована в 1848 р., обсажена липами, в якій і тепер проводяться богослужіння. Служить храмом науки і школа в селі Антонівці, яку збудувала громада у 1927 році, ще є живі свідки, колишні школярі, яких учила писати і читати вчителька пані Домбровська. В останні роки її життя в журналах для дітей були опубліковані її вірші «Граї, бджілко», «Ростіть великі», «Ранкові зустрічі».

Школу і дітей вона любила над усе, їм присвятила своє життя – понад сорок років пропрацювала Марія Омелянівна на ниві народної освіти. У вільні від праці хвилини записувала дитячий фольклор, спостерігала за природою і творила свої легкі, щирі, музикою сповнені співанки, вірші, оповідання, п'єси та ігри, перекладала з чеської і польської мов.

В одному з листів до К.Малицької вона пише про себе: «Я не думала ніколи, що колись буду «друкована», – я самоук, несміле дитя Підгір'я. Списувала, що мені старі ліси розказували, та не знаю, чи зрозуміла добре смерекову мову. Почала я писати дуже рано, десь вже в 13 або 14 році життя, а писала, бо чула душевну потребу вилити на папір ті враження, якими напувала мене краса природи»...[6, с.3]

Вагомим засобом розвитку дитини письменниця вважала споглядання дітьми природи, вирішення навчальних і виховних завдань на основі спостережень за природними явищами. Вона вміла проинятися особливостями дитячого світосприймання і знаходила цікаву форму розповіді, привчаючи маленького читача уважно вдивлятися у навколишній світ, прислухатися до чарівного багатоголосого оркестру природи, постійно відкриваючи те, що довелося пережити, відчутти, пізнати світ любові, правди і добра.

Наприклад, письменниця такими об'ємними образами описує Великодній день: «І поплили з церковці люди, хрести, корогви, свічі й плащаниця. Задзвеніло віковичне “Христос воскрес”. А в цю мить із-за горба виплило весняне сонечко. Піднявся щебет пташок із старих лип навколо церкви, змішався зі звуками дзвонів, та воскресними піснями і розколисаною струєю понісся у весів...” [7, с.20].

Марійка Підгірянка любила дітей, намагалася піднести душу кожної дитини до світла. Описуючи один із днів у школі, розповідає про малого хлопчика, який, граючись з дітьми, забув, що потрібно йти додому, допомагати матері. Коли ж мама прийшла до школи з докорами, “хлопчина затрясся та поблід. Веселість на личку геть поникла: ручка з навареною кашею спустилася в долину: воронята й ворона полетіли десь за хмари, а з ними й веселий казковий світ розвіявся” [7, с.26]. Звичайно, вчителька, розуміючи, в якому психологічному стані знаходиться дитина, допомогла вирішити проблему: дала меншій дитинці, що плакала, яскраву іграшку, “більшенькій калачик, а маму просила сісти, щоб відпочила; Василькові порадила лишитися біля мами, показати їй свої зошити, а паперові коники та іграшки віддати меншому братчикові на забаву” [7, с.27], врятувавши таким чином хлопчика від страху, почуття провини, покарання.

Працюючи вчителькою Уторопської двокласної народної школи, Марія Ленерт впроваджувала в шкільну практику дещо нове. Уроки проводила з восьмої до дванадцятої та з другої до четвертої години. Вранці – з учнями третього-четвертого року навчання: обидвома річниками одночасно. Заняття тривало шістьдесят хвилин. Цю годину ділили на дві півгодини: письмові і усні. Коли третій річник займався голосно (усно), то четвертий у той час виконував письмові завдання і навпаки. Вона брала зошити учнів додому, перевіряла їх і виставляла оцінки, чого раніше у цій школі ніхто не практикував, її вихованці уважніше і старанніше виконували письмові завдання.

На пополудневе заняття був призначений перший рік навчання. Як радили педагоги-практики школи вправ, у перші тижні треба працювати над пробудженням свідомого слуху, щоб зір і слух взаємодоповнювалися. Ці методичні поради вона враховувала: використовувала кольорову крейду, малюючи на дошці квіти, тварин. У Львові купила собі дві пачки таких крейд, щоб мати у запасі. Малюючи не лише викликали радість у дітей, але й сприяли посиленню уваги. Часто на уроці придумувала до них коротенькі віршики – і діти вміть запам'ятовували їх. Відвідування уроків у класі значно поліпшилося, поведінка – теж.

У своїй педагогічній діяльності Марія Омелянівна вдало використовувала свій поетичний талант та художнє слово – її щирі мелодійні вірші допомагали учням краще запам'ятовувати букви та засвоювати арифметичні дії, пояснювали різноманітні явища природи. Працюючи вчителькою, вона займалася великою громадсько-політичною діяльністю, активно спілкувалася з місцевими селянами.

Твори Марійки Підгірянки знаходимо в сучасних підручниках з української мови, читанках, зокрема вірші “Безконечні казочки”, “Працьовита дівчинка”, “Розмова про сонце” “Школярки” “Бабине літо” “Різдвяна зірка” “Літній дощ”, “Співанка про місяці”, “Розмова зірки з місяцем”. Віршик “Голосні звуки” допомагає маленьким школярам вивчити азбуку:

А-а-а –
А яблучка два,
Два яблучка червоненькі
Несе донечка до неньки,
А-а-а –
Аж яблучка два.

Е-е-е
Де то мама, де?
Нема мами, пішла в поле,
Там бур'ян на ниві поле.
Е-е-е.
Ось вже мама йде! [5, с.25].

Безумовно, виховний потенціал літературних творів для дітей Марійки Підгірянки слід використовувати у практиці роботи сучасної школи, адже це тексти національно марковані, яскраві, доступні для розуміння маленьких школярів, що сприяє формуванню насамперед національно-мовної особистості.

Під час педагогічної практики студенти Педагогічного інституту мають змогу використовувати літературні твори письменниці на уроках української мови.

Наприклад, при вивченні теми “Вправи на визначення роду дієслів минулого часу ” у 4 класі студентка Герасим'юк Марійка для вибіркового диктанту використала вірш Марійки Підгірянки “Місяць і зірки”, для роботи в командах з визначення роду дієслів тексти “Мій дідусь” та “Мозолі”, для складання павутинки дієслів з переносним значенням – вірш “Писаночка”. Це допомогло зробити урок жвавішим, енергійнішим і результативнішим.

Висновки. Літературні твори Марійки Підгірянки, адресовані дітям, – художньо-педагогічний феномен національної культури, оскільки вони мистецькі, виразно позначені індивідуальною творчою манерою, містять виховні концепти, які майстерно виражено через різноманітні художні прийоми. Образи дітей, вчителів, борців за незалежність українського народу, представлені в творах Марійки Підгірянки, допоможуть сучасним учням усвідомити себе справжніми громадянами своєї країни, духовно багатими, здатними самовіддано здобувати освіту, дотримуватись українських традицій, креативно мислити і діяти на благо рідної батьківщини.

Літературна спадщина письменниці вагома, вона має велике виховне та пізнавальне значення, здатна заповнити прогалини виховного процесу сучасної школи, сприяє відродженню нашої духовності, утвердженню національної ідеї в освіті.

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191с.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) // Освіта. – 1993. – № 44-46. – с.4.
4. Домбровська Марія. Мати-страдниця / Організація українок Канади. – Вінніпег, 1945. – 30 с.
5. Домбровська М. Розповідь вам казку, байку: Віршовані казки: Для дошкільного і молодшого шкільного віку / Упорядник та автор передмови В.Левицький. – К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2002. – 32 с.
6. Марійка Підгірянка: Бібліогр. покажчик / Упоряд.: Баб'як П. Г., Дзьобан О.О. – Львів, 1981. – 101 с.
7. Підгірянки Марійка. Марійчин Великдень. / Марійка Підгірянки – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2005. – 96 с.